Nr 20.

Ankom till riksdagens kansli den 25 maj 1923 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion med förslag till dels lag om utsträckt tillämpning av lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning, dels ock lag om viss inskränkning i rätten till jordavsöndring.

Uti en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 205, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville för sin del antaga följande förslag till

1) Lag

om utsträckt tillämpning av lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning.

Vad i lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning stadgas beträffande Norrland och Värmlands län skall tillsvidare äga tillämpning även å övriga delar av riket.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling; dock skall den ej äga tillämpning å ägostyckning, till vilken tillstånd lämnats före dagen för lagens ikraftträdande.

---

2) Lag

om viss inskränkning i rätten till jordavsöndring.

Vad i 20 § 1 mom. och 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring i fråga om be-

gränsning av avsöndring stadgas för Norrland och Värmlands län skall tillsvidare äga tillämpning jämväl å övriga delar av riket.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling.

Den s. k. norrländska ägostyckningslagens innehåll.

Enligt lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning (den s. k. norrländska ägostyckningslagen), vilken lag ersatt en efter framställning av norrlandskommitten den 16 juni 1905 tillkommen provisorisk lag i ämnet, är rätt till ägostyckning inom de fem norrländska länen och Värmland — till vilket sistnämnda län lagen utsträckts från och med den 1 juli 1917 — beroende å att vederbörande länsstyrelse, efter prövning av ansökning om ägostyckningen, lämnar tillstånd till densamma. Där så finnes lämpligt, må länsstyrelsen före ärendets prövning över ansökningen höra nämnd eller myndighet, som kan antagas äga kännedom om förhållandena, såsom hushållningssällskapets förvaltningsutskott eller egnahemsnämnd eller kommunalnämnden eller kronobetjäningen i orten. Vid prövningen skall tillses, att hemmanslott, som vid ägostyckningen erhåller inägojord, med hänsyn såväl till denna jords omfattning som ock till den myckenhet husbehovsskog, odlings- och mulbetesmark, som tilldelas lotten, varder tjänlig för jordbruk. Består hemmanslott huvudsakligen av skogsmark, må, ändå att lotten icke varder tjänlig för jordbruk, dit läggas mindre del av inägojorden, där sådant av särskilda omständigheter påkallas och hemmanets jordbruk icke därigenom märkligen försvagas. Styckas inägojorden till olika hemmanslotter och finnes ej å hemmanet tillräcklig skogs- och betesmark för att bereda samtliga lotter erforderliga anslag i sådan mark, må tilldelningen därefter jämkas. För egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål må hemman styckas annorledes än nu är sagt. Till inägojord räknas ej slåttermyr eller kärräng, som i anseende till läge eller beskaffenhet är av mindre värde.

Den s. k. norrländska jordavsöndringslagens innehåll.

Genom lag den 31 augusti 1907 (den s. k. norrländska jordavsöndringslagen) blev den i 20 § av lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring medgivna rätten för ägare av hemman, vilket får klyvas, att av hemmanets ägovälde för alltid avsöndra, i en eller flera delar, till och med en femtedel av ägovidden så till vida begränsad för de fem norrländska länens och Koppar-

bergs läns vidkommande, att inom nämnda län inägojord ej finge av söndras till den omfattning, att hemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagades. Nämnda bestämmelse, vilken alltså, i motsats till vad som förutsättes i det under 2) här ovan upptagna lagförslaget, äger tillämplighet jämväl å Kopparbergs län, utsträcktes sedan att från och med den 1 juli 1917 omfatta även Värmland.

I 22 § av lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning m. m. föreskrives, att det ankommer å vederbörande länsstyrelse att, där omständigheterna därtill föranleda, tillåta innehavare av hemman, varifrån avsöndring får ske, att därifrån för alltid avsöndra mark, som ensam eller tillsammans med vad redan kan vara från hemmanet för alltid avsöndrat utgör mera än vad i 20 § av lagen sägs. Genom den norrländska jordavsöndringslagen tillfogades till 22 § av hemmansklyvningslagen en bestämmelse av innehåll, att särskilt må vad i 20 § av nämnda lag stadgas beträffande däri särskilt angivna län icke utgöra hinder för i 22 § avsett tillstånd, där avsöndringen erfordras för egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål.

Framställning av jordkommissionen av enahanda innehåll som motionen.

Till stöd för den i motionen gjorda hemställan har motionären åberopat en med berörda hemställan sammanfallande framställning från jordkommissionen uti dess den 29 sistlidne mars till chefen för justitiedepartementet ingivna betänkande (del VI). Nämnda framställning har utskottet funnit sig böra såsom bilaga foga vid detta utlåtande; och hänvisar utskottet till dess innehåll. Av samma framställning framgår, att kommissionen med de i densamma ifrågasatta lagarna velat, i avvaktan på blivande lagstiftning om bildande av nya jordbruk och om avlösning av bestående arrendejordbruk ävensom på ifrågasatt ny lagstiftning om delning av jord å landet provisoriskt tillgodose behovet även för södra och mellersta Sveriges del av ett jordstyckningsförfarande, som avser att förekomma, att jordbruken tilläggas otillräckliga ägor.

Till närmare utveckling av denna synpunkt har jordkommissionen i en annan till chefen för justitiedepartementet tidigare i år ingiven framställning, avseende åvägabringande av en provisorisk lag om förlängning av vissa arrendeavtal, anfört bland annat följande:

»Den tillämnade lagstiftningens om avlösning av arrendejordbruk uppgift är bland annat att tillse, att de avlösta arrendjordbruken erhålla tillräckligt med odlad och odlingsbar jord samt husbehovsskog och bete, de sistnämnda fömånerna i den mån de kunna skäligen erhållas. Det ligger i sakens natur, att ett sålunda

nybildat jordbruk måste om möjligt vara tillräckligt för att försörja en familj. Erfarenheterna icke minst från egnahemsrörelsen hava ådagalagt, hur misslyckat ett upprättande av nya jordbruk i allmänhet blir utan en sådan förtänksamhet. Det ligger emellertid självfallet i de stora jordägarnas, särskilt bolagens, intresse att förekomma en sådan förpliktelse genom att på något sätt gå lagstiftningen i förväg. Från kommunalnämnderna har också på jordkommissionens förfrågan meddelats, att ägostyckningar, som enligt gällande lag få okontrollerat äga rum hur som helst, mångenstädes skett och fortfarande pågå på sådant sätt att arrendejordbruk utbrytas utan att erhålla behöriga tilldelningar. Enligt vad försports har i stor utsträckning ägostyckningar av arrendejordbruk även ägt rum på lager utan försäljning tillsvidare, varmed ej kan avses förnuftigtvis något annat än att på det sättet vara på bästa sätt beredd att kunna måhända på olika vägar möta och mota en blivande lagstiftning. En sådan utstyckning förberedes som bekant av Gimo-Österby Bruk och några av jordkommissionens ledamöter, som förliden sommar besökte dessa trakter, fingo bekräftelse därpå och även tillfälle att iakttaga på sina ställen tillämnade utbrytningars otillfredsställande beskaffenhet. Vid besök samtidigt i Uppsala läns lantmäterikontor uppgavs, att Kopparbergs Bergslags bolag låtit på senare tider på så sätt redan utstycka ett hundratal av sina fastigheter i länet. Redan en sådan ägostyckning i och för sig utan försäljning vållar naturligtvis omgångar och en mängd invändningar, i fall först sedermera ifrågasättes en rationell utbrytning. Ännu mer invecklad blir situationen, i mån dessa ägostyckade jordbruk gå till försäljning. Det blir en lång, kostsam omväg, fylld av förhinder att på lagstiftningens väg få dem kompletterade. I den mån den definitiva lagstiftningen nalkas blir det sålunda en naturlig angelägenhet för jordägarna att försätta den utbrutna jordbrukslägenheten i detta hjälplösa skick.»

Viss utredning angående ägostyckningar från lantmäterikontoren i södra och mellersta Sverige.

Sedan utskottet erfarit, att jordkommissionen i början av innevarande år till lantmäterikontoren i de län, som ej beröras av den norrländska ägostyckningslagen, utsänt en cirkulärskrivelse med begäran om vissa upplysningar till klarläggande av, huruvida och i vilken utsträckning å fastigheter med arrendejordbruk i avsevärd omfattning förekommit ägostyckningar, varigenom jordbruk frånskilts den huvudsakliga skogsmarken, har utskottet berett sig tillfälle att taga del av de å nämnda skrivelse ingångna svaren. Av samma svar framgår, att dylika ägostyckningar i flertalet av de av undersökningen omfattade länen alls icke eller endast i ringa omfattning förekommit, samt att i de län, där ägostyckningar av sådant slag förekommit i mera nämnvärd utsträckning, deras antal under det senaste året väsentligen nedgått.

Utskottets yttrande.

Vid övervägande av vad till stöd för motionärens hemställan förebragts har utskottet ej blivit övertygat om, att ett behov av i motionen påyrkade bestämmelser gjort sig gällande inom de delar av landet, vilka därav skulle beröras, i sådan grad, att skäl kan föreligga, att, utan avvaktan å över jordkommissionens framställning i ämnet infordrade

yttranden från respektive myndigheter och sammanslutningar, riksdagen nu skulle för sin del på grund av den förevarande motionen taga ståndpunkt till den föreliggande frågan genom antagande av de av jordkommissionen framlagda förslagen till provisoriska lagar i ämnet.

Med hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 23 maj 1923.

På andra lagutskottets vägnar:

BROR PETRÉN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Bror Petrén*, greve *Spens*, *Tjällgren*, *Sigfrid Hansson**, *von Koch**, *Lindhagen** och *Martin Svensson**;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Hage*, *Magnusson* i Skövde, *Nilsson* i Vibberbo*, *Svensson* i Skönsberg, *Ödström**, *Sundling* och *Olovson* i Västerås.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Hage* och *Olovson* i Västerås;

2) av herr *Lindhagen*, som anfört följande:

Utskottet håller före, såsom så ofta eljest i jordfrågorna, att en mycket stor förödelse i hela landet bör hava redan kommit till stånd, innan man ingriper mot densamma. Något förutseende bör i dessa ämnen icke få äga rum av någon anledning, som utskottet ej yppar.

Blott den omständigheten, att exempelvis Gimo-Österby bruk sedan någon tid är sysselsatt med att utstycka sina inemot ett tusental uppgående arrendejordbruk, borde eljest för en landsfaderlig styrelse vara en tillräcklig anledning tillse, att även det allmänna får ett ord med i

frågan om sättet för sådana utbrytningars verkställande. Den ifrågasatta provisoriska lagstiftningen är ju ej till någon skada i de trakter, där utbrytningar ej äga rum, men synnerligen behövlig för varje gång en sådan utbrytning kommer att under tiden före en definitiv lagstiftnings tillkomst äga rum. Detta vitsordas ju också i själva verket av betänkandet om skifte av jord på landet.

Utskottet ställer sig fullständigt bekymmerslöst inför de utstyckningar, som sålunda under den långa väntan på en lagstiftning på ett otillfredsställande sätt komma till stånd, och anger ännu mindre, vilka utvägar samhället bör anlita för att reparera sådana genom statsmaktens flathet uppkomna skador.

För att bedöma denna lättfattliga sak anser sig utskottet vidare behöva avvakta råd från »respektive myndigheter och sammanslutningar». För min del måste jag på skäl, som i åtskilliga av mig vid denna riksdag väckta motioner anförts, taga ett bestämt avstånd från dylikt understödjande från utskottets sida av den hitintillsvarande praxis, att lägga huvudinflytandet i de sociala jordfrågornas avgörande hos de högre ämbetsmännen, hos de av godsägare, bolagsintressenter och högre ämbetsmän behärskade hushållningssällskapen samt hos storindustriens sammanslutningar utan motvikt i utlåtande från personer, som behjärta de sociala nödvändigheterna och känna med dem. Denna utskottets hänvisning är till och med grundlagsstridig, i det att grundlagen påbjuder allenast hörande av »vederbörande ämbetsverk» och ej av förenämnda enskilda sammanslutningar.

I norrlandslagstiftningen förfor man annorlunda än utskottet nu förordar. År 1905 antogs nämligen en provisorisk ägostyckningslag i avbidan på den definitiva lagstiftning, som senare först år 1909 kom till stånd. Dröjsmålet nu hotar också kunna bliva långvarigt. Men även den skada, som kan uppstå under nästföljande år, är förtjänt av att förekommas.

På grund av vad sålunda anförts och med åberopande jämväl av jordkommissionens och motionens motivering hemställer jag, att riksdagen ville för sin del antaga de två i motionen framlagda lagförslagen.

Bilaga.

Jordkommissionens framställning om de norrländska ägostycknings- och jordavsöndringsbestämmelsernas utsträckning till hela riket m. m.

Historik.

Såsom i det föregående mångenstädes framhållits är jordens yppersta uppgift att tjäna jordbruket, där förutsättningar för detsamma någorlunda äro för handen. Det är nu denna näring, som hotas av hänsynslösheten i tidens ekonomiska utveckling. Genom en förbudslag kan sättas något skyddsvärn för tillfället emot de svåraste påkänningarna. En annan uppgift är självfallet att söka återställa till jordbruket och den jordbrukande befolkningen vad som under inflytande av dessa tidsströmningar redan råkat i främmande besittning.

Den senare uppgiften är, såsom allt återställande av något förlorat, förenat med stora vanskligheter och man får nöja sig vanligen till en början med någonting mindre. Med andra ord de större hemmansbruken med hela sitt ägoinnehav i inrösningsjord och skog, som ofta voro ett mäktigt stöd för jordbruket och lämnade utrymme för hemmansklyvning, kunna svårligen under nuvarande förhållanden helt återvinnas. Statsmakten får nöja sig med att söka återbörda till den jordbrukande befolkningen hemmanens åkerbruk med nödigt tillbehör och i lyckligaste fall dessutom den odlingsbara icke odlade jorden.

Detta är samma problem, som framställde sig under behandlingen av *norrlandsfrågan*. I början trodde mången, att lösningen av denna fråga var särdeles enkel. I den mån klagomålen över bolagens jordförvärv växte, började man famla efter botemedel. Från sågverksindustriens håll särskilt framkastades då förslaget att skilja i rättsligt hänseende själva jordbruket från skogsområdet. Denna anvisade utväg grepo också myndigheterna efter med begärlighet.

Tanken utfördes sedan av den så kallade *jordbrukslägenhetskommittén*, som tillsattes år 1891 för att utreda, huru tillfälle kunde beredas obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga villkor bilda egna jordbruk, huvudsakligen å de stora odlingsbara utmarkerna. Detta uppdrag föranledde nämligen kommittén att föreslå ett nytt jordindelningssätt. Hemmansklyvningen, som var den ordinarie metoden för uppdelning av jord på landet, var en jordstyckning mellan kvotdelar, av vilka varje måste tilldelas andel i alla slag av ägor. Medelst jordavsöndring kunde vidare vid försäljning avyttras vissa ägor men endast till högst en bestämd del av fastigheten och under bibehållande av ett visst subordinationsförhållande till huvudgården. Kommittén föreslog därtill införandet av ett nytt institut kallat ägostyckning, genom vilken ett hemman skulle få styckas i två eller flera delar med på förhand bestämda områden och dessa åsättas vederbörliga andelar av hemmanets skattetal. På detta sätt, menade man, borde ouppodlade områden kunna i och för odling lättare och billigare utbrytas.

Enligt kommitténs betänkande skulle ägostyckningen emellertid fylla även en annan uppgift. »En särskild betydelse torde», säger kommittén, »ägostyckningen därjämte kunna erhålla för de norrländska skogsbygderna genom det tillfälle, som densamma erbjuder, att kunna dela skatten å ett hemman mellan den för jordbruk lämpliga arealen jämte ett mindre skogsområde å ena sidan och den huvudsakliga skogsmarken å den andra. Härigenom skulle hemmansägaren efter skogens försäljning kunna kvarsitta med äganderätt å gården, medan han däremot nu alltför ofta förvandlas till arrendator eller torpare under skogsägaren, och den självvägande jordbrukande befolkningen i många skogssocknar sålunda allt mer och mer förminskas».

Detta förslag ledde till utfärdandet av 1896 års ägostyckningsbestämmelser. Denna lagstiftning har sedan länt till åtskilligt gagn i sin allmänna syftning, ehuru även därutinnan vissa farhågor börjat göra sig gällande. Men däremot blev den redan från början en missräkning i fråga om sitt speciella ändamål. För det första underläto bolagen själva i stor utsträckning att trots förespeglingar begagna sig av den nya möjligheten. Där åter lagen kom i tillämpning, såsom mångenstädes skedde i stor utsträckning, uppenbarades snart den stora bristen i den princip, som lagts till grund för densamma. Det är att märka, att kommittén själv talat om utbrytning av den för jordbruk lämpliga arealen »jämte ett mindre skogsområde». Detta löfte om någon skogstilldelning glömdes snart bort under ärendets behandling. Till en början talades blott om »nödig husbehovsskog», och när slutligen själva lagen kom, så innehöll den icke ens detta.

Följden blev naturligtvis, att de ägostyckningar, som kommo till stånd, till större delen omfattade endast inägojorden och understundom ett mycket otillräckligt skogsområde. Man förstod nu snart och erfarenheterna visade det tidigt, att på detta sätt jordbruket helt enkelt blivit förrått åt skogsbruksintresset. Dessa små jordlappar kunde icke bilda grundvalen för något utvecklingskraftigt jordbruk, några nyodlingar kunde ej äga rum, det oumbärliga stödet av skogen saknades och hemmansklyvningar kunde icke vidare komma på tal. En ofri torpare med dystra framtidsutsikter var resultatet även av den nya lagstiftningen.

I och med denna erfarenhet väcktes åter till liv ett annat ständigt bekymmer i den svenska jorddelningens historia. Under forna tider hade man ibland sökt ett medel till landets uppodling och bebyggande uti en fullständig frigivning av jorddelningen. Understundom åter hade erfarenheten framtvungit en omtanke om att ett jordbruk fick behålla så stor ägolott, att innehavaren därav kunde vara »besuten». Detta krav hade senast fastslagits år 1827 för att sedan år 1881 ånyo helt och hållet övergivas. Rönen av den nya ägostyckningslagen, som var en konsekvens av denna omkastning i grundsatser, gåvo snart ånyo vid handen, att ingen frihet kan bestå utan att lämna rum samtidigt för någon omtanke och självövervinnelse.

Det var av dessa anledningar, som *under norrlandsfrågans behandling* med växande styrka framkommo krav, att ifrågavarande utsöndringar från bolags och skogsspekulanters förvärvade hemman icke måtte tillåtas med mindre nödig husbehovsskog, oundgängligt bete och helst även odlingsmark lades till gårdens odlade jord vid dess utbrytning.

Härom yttrade *norrlandskommittén* under kapitlet »Förbättrade grunder för ägostyckning» bland annat följande:

Det följer nu i ordningen att tillse, huruledes den jordbruksjord, som under trävaruhanteringens utveckling kommit att frångå nämnda folkklass, skall kunna till densamma återbördas.

Såsom nämnts, trodde man någon tid, att detta skulle ske av sig självt, allenast man genom ägostyckningsinstitutet möjliggjorde att på ett bekvämt sätt från skogshemman avskilja jordbruksjorden, vilken förmenades för trävaruindustrien snarare vore en börda än en nyttig besittning. Erfarenheten har visat, att på detta sätt nog en del jord återgått till bondeståndet, men också att därav skett föga gagn på grund av det från jordbrukets synpunkt mindre tillfredsställande sätt, varpå dessa ägostyckningar ägt rum.

För den jordbrukande befolkningens framtid är det tydligen en angelägenhet av största vikt, att de särskilda besittningarna och brukningsdelarna äro så sammansatta, att ett framgångsrikt jordbruk därå verkligen kan drivas, samt att sålunda varje brukare har tillgång till alla de slag och den myckenhet av ägor, vilka erfordras för en ordnad lanthushållning. Det är i detta avseende, som man trott sig finna, att ägostyckningsinstitutet verkat i hög grad skadligt.

— —

Sedan det ägostyckning enligt 1896 års lag införts i vårt rättssystem, är det alltså möjligt att, med endast några av allmänt intresse förestavade, knappt nämnvärda inskränkningar, fritt uppdela ett hemman i flera lotter alldeles oberoende av ägornas naturbeskaffenhet och de särskilda lotternas framtida användbarhet i produktionens tjänst. Att denna nya grundsats mött så jämförelsevis litet motstånd torde till stor del bero därpå, att man i de förut gällande inskränkningarna på jordstyckningsrättens område endast sett yttringar av en statsfinansiell omsorg om fastighetens bibehållande vid oförminskad skatteförmåga, en omsorg, som man ansåge tämligen onödig, sedan de flesta jorden åvilande skatter och besvär upphört att utgå, och dessutom i hög grad illusorisk, sedan man tillåtit hemmansklyvning till huru små mantal som helst. Härvid fäste man emellertid icke nog uppmärksamhet vid, att de statsfinansiella försiktighetsmåtten, även i deras småningom reducerade omfattning, också medelbart haft stor betydelse ifråga om bibehållandet åt det stora flertalet av landets jordbruksfastigheter av en från jordbrukssynpunkt lämplig sammansättning.

Hädanefter måste man alltså räkna med möjligheten av att, även i större omfattning de av ålder befintliga hemmanen kunna komma att uppdelas i mindre lotter, som icke kunna utgöra lämpliga besittningar för ett jordbrukande bondestånd. Emellertid kan det vid första betraktandet förefalla, som om faran i detta avseende icke vore synnerligen stor. För att en faktisk delning av ett hemman genom ägostyckning skall komma till stånd är det nämligen nödigt, icke blott att en ägostyckningsförrättning äger rum, utan även att de genom ägostyckningen bildade särskilda hemmansdelarna komma i olika ägares händer. Detta skulle man åter vilja förmena i allmänhet icke kunna inträffa, därest hemmansdelarna bildats utan hänsyn till deras framtida duglighet såsom självständiga jordbruk och icke heller eljest motsvara något verkligt förefintligt behov. Men i detta fall har såsom på så månget annat rättsområde visat sig, att avtalsfriheten i de fall, där avtalet äger rum mellan parter av väsentligen olika affärsskicklighet och ekonomisk situation, icke utgör garanti för att förhållandena skola utveckla sig i den för det allmänna mest önskvärda riktning. Att så är förhållandet med avseende på tillämpningen av ägostyckningsförfarandet, särskilt i vissa delar av Norrland, torde redan nu ligga i öppen dag.

För att erhålla kännedom om de erfarenheter, man i Norrland hittills vunnit rörande ägostyckningsinstitutets verkningar, har kommittén bland annat, dels gjort detta ämne till föremål för en av de förut omförmälda, till besvarande utställda frågorna, dels från vederbörande förste lantmätare infordrat åtskilliga statistiska uppgifter rörande hittills verkställda ägostyckningar.

Av det material för frågans bedömande, som kommittén sålunda erhållit, framgår i huvudsak följande.

Med tämligen stor enhällighet synes man till en början anse, att ägostyckning nog skulle vara till nytta, därest densamma utfördes å de stora trävarubolagens och övriga sågverksägares talrika hemman samt därvid tillginge så, att ägarna från den egentliga skogsmarken avstyckade och till enskilda jordbrukare försålde hemmanens inägor med tillräckligt utrymme i skogs- och utmark, så att jordbrukslotten erhölle tillgång ej mindre till nödiga skogsprodukter än även till erforderligt bete och lämpliga odlingslägenheter. Man anser, att den klass av jordbrukare, som därigenom skulle bildas, komme att erhålla mycket större självständighet och utgöra ett betydligt värderikare socialt element än den nuvarande i hög grad beroende arrendatorsklassen. Emellertid är man nästan lika allmänt ense om, att en omfattande ägostyckning efter dylika grundsatser näppeligen är att förvänta. Visserligen synas trävarubolagen på många platser vara villiga att genom ägostyckning avhända sig den för bolagen ofta mera besvärliga än inkomstbringande inägojorden, men däremot framträder hos dem en avgjord och lätt förklarlig obenägenhet mot att låta ens för husbehovet erforderlig skogsmark medfölja. Att emellertid ett jordbruk utan husbehovsskog på de flesta orter inom Norrland knappast kan annat än i särskilt gynnsamma undantagsfall upprätthållas, därom finnes snart sagt icke mer än en mening. De menliga följder, som i detta avseende kunna väntas av ägostyckningsförfarandet, erkännas mer eller mindre direkt i ett stort antal av de yttranden, som från trävarubolag och enskilda sågverksägare blivit kommittén tillsända.

Då omöjligheten av jordbruk utan husbehovsskog är så allmänt insedd i Norrland, kunde man tycka, att befolkningens insikt härom skulle vara nog för att förhindra att skoglösa hemmansdelar i någon större omfattning skulle kunna utkomma i den allmänna rörelsen. Där ägostyckningar ske på de hemman, bolagen redan äga, och huvudsakligen endast inägojord lägges på den lott, som är avsedd att utsläppas i marknaden, förekommer visserligen, enligt vad från många håll uppgives, att bolagen av ovannämnda anledning hava svårt att finna köpare till den avstyckade inägolotten. Men om ett bolag, såsom på vissa håll inträffat, ställer sina arrendatorer i valet mellan att antingen köpa den avstyckade jorden jämte byggnaderna på de hemman de bruka eller också avflytta och sålunda se sig berövade den jord, som för många av dem förefaller såsom den enda existensutvägen, skall det säkerligen i de flesta fall lyckas att förmå arrendatorna att välja det förra alternativet. Det händer naturligtvis också att arbetare, som vilja skaffa sig egna hem, när intet bättre står till buds, uppträda som spekulanter även på skoglösa inägolotter.

Men ägostyckningar ske också i sammanhang med själva hemmansförsäljningarna. I alla de fall, då bonden därvid avyttrar sin jord, därför att han är därtill tvingad av skulder och dålig ekonomi — och detta är förhållandet i ett stort antal fall — är det i allmänhet en lätt sak för köparen att ordna villkoren för ägostyckningen efter sin

egen önskan, d. v. s. låta bonden behålla inägojorden utan eller med så obetydlig skogstillgång som möjligt.

På grund av denna motivering framlade kommittén ett förslag till lag innefattande vissa bestämmelser om ägostyckning inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Detta förslag innehöll åtskilliga delvis detaljerade bestämmelser i syfte att upprätthålla jordbruket och tillse, att till detsamma följde tillräckligt med husbehovsskog, odlingsmark och mulbete. För att förekomma att icke avsikten med lagen kringgicks i åtskilliga fall genom jordavsöndring, föreslogs också vissa tillägg till gällande bestämmelser om jordavsöndring. Slutligen ifrågasattes att till förekommande av ägostyckningar enligt den gamla lagen under väntan på den nyas tillkomst en särskild lag skulle utfärdas om provisorisk inskränkning i vissa fall av rätten att verkställa ägostyckning.

I anledning av dessa förslag utfärdades *år 1905 en provisorisk ägostyckningslag för de norrländska länen och 1909 en definitiv lagstiftning.* Denna lagstiftning liksom det föregående provisoriet innehöll icke sådana detaljerade föreskrifter, som norrlandskommittén ifrågasatt, utan överlämnade åt länsstyrelserna att efter eget omdöme för varje fall tillse, att jordbruket fick tillräckligt enligt följande direktiv i huvudfrågan: »Hemmanslott, som vid ägostyckning erhåller inägojord, skall med hänsyn till såväl denna jords omfattning som ock till den myckenhet husbehovsskog, odlings- och mulbetesmark, som tilldelas lotten, vara tjänlig för odling.»

Norrlandskommitténs förslag om ägostyckning och den slutliga lagstiftningen gick vidare än de övriga norrlandslagarna. Under det att förbudslagen riktar sig endast mot bolag och ekonomiska föreningar samt arrende- och vanhävdslagarna dessutom mot enskilda spekulanter, gäller däremot den norrländska ägostyckningslagen all jord. Detta berodde därpå, att det var angeläget att vinna en tillämpning även på de fall, då hemmansägare sålde sin jord till personer, som voro fritagna från förbudslagen. Man ville uppmuntra de gamla ägarna att bibehålla åtminstone en minimal jordbruksegendom.

Med anledning av förslaget att till förekommande av kringgående även av bestämmelserna om jordavsöndring borde kompletteras, utfärdades år 1907 en lag, innefattande ett tillägg till jordavsöndringsförfarandet i sådant syfte.

År 1917 blev den norrländska ägostyckningslagen utsträckt att gälla även Värmlands län.

Uti *jordstyckningskommissionens* för närvarande på utredning ställda förslag till lag om delning av jord å landet innehåller under II. avdelningen om avstyckning uti 3 § följande bestämmelser.

»Ägovidd, som avstyckas, skall till omfång och belägenhet vara så beskaffad, att den lämpligen kan antingen för sig utgöra sådan fastighet, som med avstyckningen avses att bilda, eller ock, där den är avsedd att sammanläggas med annan fastighet, bilda en fastighet gemensamt med denna.

Avstyckning må ej ske sålunda, att stamfastigheten ej lämpligen kan bestå såsom särskild fastighet. Från jordbruksfastighet må ej ske avstyckning på sådant sätt, att fastighetens jordbruk därigenom märkligen försvagas eller, där den är försedd med tillräckliga åbyggnader för jordbrukets behov, att uppenbart missförhållande kommer att

äga rum mellan samma åbyggnader samt ägovidden i åker och äng eller därtill odlingsbar mark å den fastighet, de enligt planen för styckningen skola tillhöra.

Hör till fastighet, varifrån avstyckning skall ske, skogsmark, som på grund av sin belägenhet och med hänsyn till förhållandena i övrigt i orten lämpligen kan nyttjas för husbehovsändamål, må avstyckningen ej ske på sådant sätt, att icke i mån av tillgång såväl stamfastigheten som avstyckad del, envar, så framt däri ingå åker och äng eller därtill odlingsbar mark, av den omfattning, att fastigheten varder tjänlig till jordbruk; skolande, då fråga är om avstyckning av mark för sammanläggning med annan fastighet, vid beräkningen av behovet av skog tagas hänsyn även till skogstillgången å den fastighet, varmed den avstyckade delen är avsedd att sammanläggas. I ort med ringa skogstillgång må dock, där det för skogens bestånd prövas angeläget eller eljest synnerliga skäl därtill äro, avstyckning så verkställas, att skogsmarken i sin helhet tillfaller jordbruksfastighet, som beröres av förrättningen.

Vad i andra stycket sista punkten och i tredje stycket stadgas skall ej utgöra hinder för avstyckning av mark för tillgodoseende av behov av mindre lägenheter å ort med sammanträngd befolkning eller för beredande av plats för industriell anläggning eller därmed jämförligt ändamål".

Jordkommissionens yttrande.

Det framgår av det sagda, att *uppfattningarna för närvarande* äro tämligen eniga därom, att 1896 års ägostyckningsbestämmelser äro i hög grad missriktade och behöva undergå en förändring för hela riket i syfte att tillse bland annat, att jordbruket behörigen upprätthålles.

Emellertid kan i detta avseende uppställas vissa skillnader. När det gäller att skapa nya jordbruk eller att utbryta färdiga jordbruk i socialt syfte, har lagstiftningen särskild anledning tillse, att dessa jordbruk bliva fullständiga inom överkomliga mått och gränser. Jordkommissionens betänkande om bildande av nya jordbruk (del IV) samt de i förevarande betänkande uppställda kraven på, vad ett avlöst arrendejordbruk bör innehålla, rör sig därför med mera detaljerade föreskrifter. Den norrländska ägostyckningslagen är ej lika fullt betryggande och ej heller jordstyckningskommissionens ovannämnda förslag om avstyckning, vilket närmar sig norrlandslagen. Jordkommissionen vill därför framhålla att, såsom redan erinrats, i blivande nybyggeslag och lag om avlösning av arrendejordbruk eller ock i särskild lagstiftning införas betryggande bestämmelser att icke de enligt berörda lagar igångsatta nybildningarna av jordbruk kringgås genom enskilda avtal, som tillägga jordbruken otillräckliga ägor.

Under avvaktan på dylik lagstiftning liksom ock över huvud taget på den ifrågasatta lagen om delning av jord å landet är det enligt kommissionens uppfattning synnerligen angeläget, att åtminstone norrländska ägostyckningslagen och dess komplement i jordavsöndringsföreskrifterna utan dröjsmål utsträckas att gälla provisoriskt för hela riket. Behovet av en mera omtänksam jordstyckningslagstiftning är nu för södra och mellersta delarna av riket uppenbart enahanda, som det varit för Norrland. Uti kommissionens år 1923 till regeringen avlämnade förslag om tvångsförlängning av vissa arrenden har denna angelägenhet även närmare belysts.

Det hemställes således, att för 1923 års riksdag måtte framläggas följande två lagförslag, nämligen

1) *lag om utsträckt tillämpning av lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning.*

Vad i lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning stadgas beträffande Norrland och Värmlands län skall tillsvidare äga tillämpning även å övriga delar av riket.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift, från trycket utkommit i Svensk författningssamling; dock skall den ej äga tillämpning å ägostyckning, till vilken tillstånd lämnats före dagen för lagens ikraftträdande.

2) *lag om viss inskränkning i rätten till jordavsöndring.*

Vad i 20 § 1 mom. och 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring i fråga om begränsning av jordavsöndring stadgas för Norrland och Vämlands län skall tillsvidare äga tillämpning jämväl å övriga delar av riket.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen, enligt därå meddelad uppgift från trycket utkommit i Svensk författningssamling.